

—
Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Касаційного цивільного суду
у складі Верховного Суду
(актуальна практика)

Рішення, внесені до ЄДРСР,
за березень 2025 року

Зміст

1. Спори, що виникають із питань захисту права власності.....	8
1.1. Майно не підлягає витребуванню від добросовісного набувача, якщо воно було реалізоване на електронних торгах у порядку, встановленому для примусового виконання судових рішень, законність проведення яких встановлена судовим рішенням, що набрало законної сили.....	8
2. Спори, що виникають із земельних правовідносин.....	9
2.1. Гідротехнічна споруда належить до водного об'єкта, нерозривно пов'язана з ним та не може бути відокремлена без втрати цільового призначення, тому не підлягає державній реєстрації як окремий об'єкт нерухомого майна і не може перебувати у власності фізичних осіб, за винятком випадків, передбачених законом. Право власності на гідротехнічну споруду може належати лише власнику земельної ділянки водного фонду, на якій розташований водний об'єкт	9
2.2. Земельна ділянка природно-заповідного фонду, що є національним багатством і перебуває під особливою охороною держави, не може бути передана у приватну власність для ведення садівництва й будівництва садового будинку. Будівництво на такій земельній ділянці об'єктів нерухомості не є перешкодою для її повернення, оскільки набувач не позбавлений права вимагати відшкодування завданої шкоди, зокрема суми, витраченої на придбання ділянки, за умови доведення завданої шкоди внаслідок таких дій	11
2.3. У разі встановлення земельного сервітуту, який ускладнює або унеможлиблює використання земельної ділянки, власник чи користувач має право вимагати вилучення (викупу) ділянки для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності. У випадку такого вилучення (викупу) збитки відшкодовують власникам землі і землекористувачам, у тому числі орендарям, відповідні органи виконавчої влади або органи місцевого самоврядування, які прийняли рішення про вилучення (викуп) земельних ділянок	12
2.4. Земельна ділянка сільськогосподарського призначення, отримана іноземцем у спадщину та не відчужена ним протягом року, підлягає конфіскації за рішенням суду. Додаткові угоди до договору оренди такої земельної ділянки, укладені іноземним громадянином як орендодавцем, є нікчемними, оскільки порушують публічний порядок та суперечать законодавчій забороні іноземцям бути орендодавцями таких земельних ділянок.....	13

3. **Спори, що виникають із правочинів, зокрема договорів** 14
- 3.1. Правочин, який не вчинено (договір, який не укладено), не може бути визнаний недійсним. Визнання договору недійсним є неналежним способом захисту у випадку оспорювання самого факту укладення правочину через відсутність волевиявлення (підробку підпису). Такий факт може бути спростований не шляхом подання окремого позову про недійсність правочину, а під час вирішення спору про захист права шляхом визнання обов'язку боржника за договором відсутнім 14
- 3.2. Згідно із законодавством України остаточний розрахунок між управителем ФФБ та довірителем здійснюється на підставі фактичної площі об'єкта. У разі якщо під час технічної інвентаризації буде встановлено, що фактична площа об'єкта є меншою за проєктну, покупець має право на повернення надміру сплачених коштів, а не на вимогу щодо приведення об'єкта у відповідність до проєктних даних 16
- 3.3. Передання майнових прав на торговельну марку за договором про передання виключних майнових прав потребує обов'язкової реєстрації в державному реєстрі для набуття юридичної сили. Відсутність реєстрації не скасовує дійсність договору, однак до моменту державної реєстрації майнові права інтелектуальної власності в набувача не виникають 17
- 3.4. Якщо пов'язані або афілійовані особи, до яких належать і родичі, ініціюють судовий розгляд, зокрема щодо стягнення боргу, з метою ускладнення чи унеможливлення поділу спільного майна подружжя, формування пасиву або виключення майна з поділу, то такі учасники судового процесу діють недобросовісно і зловживають правами. Вони використовують приватноправові механізми не для захисту власних прав та інтересів, а для того, щоб завдати шкоди правам та інтересам іншого з подружжя чи осіб, які проживали разом, але не перебували в шлюбі. Судове рішення в такому випадку має бути ухвалене з урахуванням наявності зловживання правами..... 18
- 3.5. Якщо в державному реєстрі відсутні відомості про права інших осіб на нерухоме майно або їх обтяження, особа, яка добросовісно спиралася на ці відомості (не знаючи і не маючи підстав знати про існування таких прав чи обтяжень), набуває право на таке майно без обтяжень і прав інших осіб. При цьому, якщо іпотекодержатель протягом тривалого часу не вчиняв дій щодо поновлення реєстрації права іпотеки після її скасування, а набувач майна придбав його за власні кошти та не

був пов'язаний з боржником, такий набувач вважається добросовісним, а право іпотеки припиняється	20
4. Спори, що виникають із сімейних правовідносин	21
4.1. При визначенні способів участі батька у вихованні дитини, яка перебуває за кордоном, суд може відстрочити виконання рішення в частині особистих зустрічей до закінчення воєнного стану, передбачивши спілкування в режимі відеозв'язку. Тимчасовий виїзд дитини за кордон не повинен використовуватися як спосіб обмеження прав батька на спілкування з дитиною, яке має реалізовуватися задля підтримки родинних зв'язків та емоційного контакту малолітньої дитини з батьком	21
4.2. Перебування особи в зареєстрованому шлюбі унеможлиблює встановлення судом факту її спільного проживання з іншою особою однією сім'єю без реєстрації шлюбу. Суди не вправі покладати в основу свого рішення лише факт визнання позову відповідачем, не дослідивши при цьому обставин справи	22
5. Спори, що виникають із трудових правовідносин	23
5.1. Встановлення факту наявності трудових відносин можливе при встановленні виконання робітником трудових функцій, підпорядкування робітника правилам внутрішнього трудового розпорядку, забезпечення йому умов праці та виплати винагороди за виконану роботу.....	23
6. Спори, що виникають із спадкових правовідносин.....	25
6.1. Факт неотримання позивачем свідоцтва про право на спадщину та відсутність у законодавстві обмеження строку, протягом якого спадкоємець має оформити свої спадкові права, не свідчить про незастосування позовної давності до таких вимог. Видача свідоцтва про право на спадщину іншому спадкоємцю або особі, яка не є спадкоємцем, порушує права інших осіб, що мають право на спадщину.....	25
6.2. Строк пред'явлення кредитором спадкодавця вимог до спадкоємців не є тотожним позовній давності. Дотримання кредитором строків, визначених ст. 1281 ЦК України, не свідчить про дотримання ним позовної давності на звернення до суду з вимогами до спадкоємців про звернення стягнення на спадкове майно	26
6.3. Якщо позивачка не входить до кола спадкоємців, які прийняли спадщину, вона не є особою, за позовом якої можна надавати оцінку законності складеного заповіту, оскільки її права порушені не були	28

6.4. Карантинні обмеження та перебування за кордоном не є поважними причинами для визначення додаткового строку для прийняття спадщини, якщо спадкоємець мав можливість подати заяву через консульські установи, поштою або електронним повідомленням. Поважними причинами пропуску строку є лише ті, що пов'язані з об'єктивними, непереборними та істотними труднощами для спадкоємця на вчинення дій щодо прийняття спадщини..... 29

6.5. Відсутність реєстрації особи як внутрішньо переміщеної та її незвернення до органів Фонду соціального страхування на підконтрольній Україні території не є підставою для невиплати страхових платежів. Припинення страхових виплат за життя спадкодавця з підстав, не передбачених законом, не зумовлює припинення вже призначених страхових виплат і не позбавляє спадкоємців можливості спадкувати право на їх отримання. Неможливість отримання свідоцтва про право на спадщину через відсутність документального підтвердження розміру невиплачених страхових сум не перешкоджає спадкоємцю звертатися до суду за захистом своїх прав 30

7. Спори, пов'язані з відшкодуванням шкоди 31

7.1. Межі відшкодування моральної шкоди за час перебування під слідством чи судом визначає суд, виходячи з мінімальної заробітної плати, встановленої законодавством на момент відшкодування, за кожен місяць перебування під слідством чи судом. Законодавство України передбачає лише мінімальний розмір для визначення моральної шкоди без встановлення граничного ліміту 31

7.2. Особа, якій завдано збитків, має право на їх відшкодування в повному обсязі, якщо інше не передбачено законом або договором. Водночас держава має позитивні обов'язки, визначені Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, щодо забезпечення ефективного захисту прав, зокрема в аспекті відшкодування майнової шкоди. У випадку збройної агресії РФ проти України держава Україна в особі Кабінету Міністрів України реалізувала свій позитивний матеріальний обов'язок щодо визначення правил, спрямованих на відновлення прав потерпілих унаслідок, зокрема, загибелі цивільних осіб, пошкодження майна через збройну агресію РФ..... 33

8. Застосування норм процесуального права 34

8.1. Саме сторона, яка зацікавлена у відшкодуванні витрат на професійну правничу допомогу, повинна вжити необхідних заходів для їх стягнення з іншої сторони.

Водночас інша сторона має право висловлювати заперечення проти таких вимог, що виключає можливість ініціативи суду щодо відшкодування витрат без відповідних дій з боку зацікавленої сторони.....	34
8.2. Відповідно до положень ЦПК України представники сторін не належать до складу учасників справи в позовному провадженні, проте наділені правом вчиняти процесуальні дії від імені особи, яку вони представляють. Процесуальні дії, зокрема подання апеляційної скарги, а також заяв щодо усунення її недоліків, можуть бути вчинені безпосередньо стороною у справі. Отже, подання заяви про усунення недоліків апеляційної скарги особисто стороною, а не її представником не є порушенням вимог ухвали суду про залишення апеляційної скарги без руху, навіть у випадку, якщо саму скаргу було подано представником.....	35
8.3. Заінтересовані особи або мають бути залучені до участі у справі в окремому провадженні за ініціативою суду, або можуть вступити у справу на власний розсуд. Таким чином, суд зобов'язаний та має право залучити таку особу, якщо її інтереси можуть бути порушені під час розгляду справи. Відмова суду розглядати заяву через незалучення заінтересованої особи є порушенням норм ЦПК України	37
8.4. Задоволення заяви про заміну сторони правонаступником суд здійснює відповідно до норм матеріального і процесуального права, які не передбачають права суду надавати на цій стадії оцінку оспорюваним правочинам, адже це буде порушувати презумпцію їх правомірності.....	38
8.5. Звільнення заявника від сплати судового збору при зверненні з позовом на підставі закону означає його звільнення від сплати такого збору на всіх етапах процесу, в тому числі й при поданні апеляційної скарги на ухвалу суду першої інстанції, постановлену в порядку розділу VI ЦПК України. Процедура розгляду заяви про визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, здійснюється відповідно до ст. 432 ЦПК України в межах єдиного провадження, де питання сплати судового збору вже було вирішене при поданні позову. Обов'язок сплати судового збору має бути або на всіх стадіях процесу, або відсутнім, якщо закон звільняє від сплати або не містить норм щодо його сплати	39
9. Юрисдикційні питання	40
9.1. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях має	

здійснюватися виключно в порядку, встановленому КПК України (глава 26), а не в порядку цивільного судочинства.....	40
9.2. Спори щодо договорів, які стосуються розпорядження корпоративними правами (акціями), належать до юрисдикції господарських судів, навіть якщо такі договори мають цивільно-правовий характер. До корпоративних спорів також відносять справи за участю учасників, які вибули зі складу юридичної особи.....	41
9.3. Спір між міською радою та фізичною особою – підприємцем про усунення перешкод у розпорядженні земельною ділянкою і знесення кіоску, який використовується відповідачкою в підприємницькій діяльності, підлягає розгляду в порядку господарського судочинства	42
10. Спори щодо розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи ДВС.....	43
10.1. Приватний виконавець має право відкрити виконавче провадження за місцезнаходженням майна боржника, яке зазначене у виконавчому документі та знаходиться у виконавчому окрузі, де здійснює свою діяльність виконавець, незалежно від того, чи перебуває це майно у власності боржника на момент відкриття виконавчого провадження	43

1. Спори, що виникають із питань захисту права власності

1.1. Майно не підлягає витребуванню від добросовісного набувача, якщо воно було реалізоване на електронних торгах у порядку, встановленому для примусового виконання судових рішень, законність проведення яких встановлена судовим рішенням, що набрало законної сили

19 березня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до ТОВ «ОК «Бізнес Секюріті» про витребування майна з чужого незаконного володіння, визнання права власності на нежитлові приміщення, визнання договору купівлі-продажу недійсним.

На обґрунтування заявлених вимог позивач зазначала, що спірне майно вибуло з її володіння поза її волею, у зв'язку з незаконними діями державного виконавця та порушення процедури реалізації майна через електронні торги в рамках виконавчого провадження. Посилалася на те, що борг за кредитом був повністю погашений до моменту проведення торгів, а виконання судового рішення було зупинене ухвалою касаційного суду, тому продаж майна на торгах та подальше його відчуження є неправомірним.

Суд першої інстанції позов задовольнив, зазначивши, що позивач довела вибуття майна з її володіння поза її волею та погашення боргу до проведення торгів.

Апеляційний суд не погодився з висновками суду першої інстанції, рішення скасував, ухвалив нове рішення, яким у задоволенні вимог відмовив. Своє рішення апеляційний суд мотивував тим, що вимоги про визнання недійсним договору купівлі-продажу та визнання права власності є неефективним способом захисту прав власника. Відповідно, відсутні правові підстави для витребування майна від добросовісного набувача, який набув його на підставі законних електронних торгів.

Верховний Суд погодився з висновками апеляційного суду з огляду на таке.

Майно не може бути витребувано від добросовісного набувача, якщо воно було продане у порядку, встановленому для виконання судових рішень.

Позов власника про витребування майна в особи, яка придбала його в результаті публічних торгів, проведених у порядку, встановленому для виконання судових рішень, підлягає задоволенню лише в тому разі, якщо такі торги були визнані недійсними.

Якщо законність проведення публічних торгів була підтверджена судовими рішеннями, що набрали законної сили, то майно, реалізоване на таких торгах, не підлягає витребуванню на користь попереднього власника від кінцевого набувача.

Частина друга ст. 388 ЦК України захищає права добросовісного набувача, який придбав майно, примусово реалізоване у порядку виконання судових рішень.

У цій справі ТОВ «Схід Фінанс», як набувач майна на електронних торгах, законність проведення яких була підтверджена рішенням суду, яке набрало законної сили, так і ТОВ «ОК «Бізнес Секюріті», як титульний власник майна, у розумінні ч. 2 ст. 388 ЦК України є добросовісними набувачами спірного нерухомого майна, а тому воно не може бути витребувано.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 19 березня 2024 року у справі № 753/23213/16 (провадження № 61-5302св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125985655>.

2. Спори, що виникають із земельних правовідносин

2.1. Гідротехнічна споруда належить до водного об'єкта, нерозривно пов'язана з ним та не може бути відокремлена без втрати цільового призначення, тому не підлягає державній реєстрації як окремий об'єкт нерухомого майна і не може перебувати у власності фізичних осіб, за винятком випадків, передбачених законом. Право власності на гідротехнічну споруду може належати лише власнику земельної ділянки водного фонду, на якій розташований водний об'єкт

05 березня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом керівника Бердичівської окружної прокуратури Житомирської області в інтересах держави в особі Ружинської селищної ради до ОСОБА_1, державного реєстратора Червоненської селищної ради про скасування рішення державного реєстратора про реєстрацію права власності з одночасним припиненням відповідного речового права.

Позов мотивовано тим, що державним реєстратором проведено державну реєстрацію права приватної власності на об'єкт нерухомого майна – споруда, гідротехнічна споруда. Однак реєстрація спірного майна здійснена з порушенням законодавства, оскільки гідроспоруда розташована на земельній ділянці водного фонду комунальної власності, що не перебувала у користуванні відповідача, і є частиною водного об'єкта, який належить селищній раді. Також ця споруда не є новоствореним майном, а є складовою частиною штучного поверхневого водного об'єкта (ставка), що належить територіальній громаді, та може бути передана лише в користування разом із земельною ділянкою водного фонду, складовою якого вона є. Подані відповідачем державному реєстратору документи не підтверджували набуття жодних речових прав відповідача на спірний об'єкт.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився й апеляційний суд, позов задовольнив частково, мотивуючи своє рішення тим, що гідротехнічна споруда, на яку зареєстровано право власності за відповідачем, є частиною штучного водного об'єкта (ставка), що належить територіальній громаді, і не може бути приватною власністю. Вона може бути передана лише в користування разом із земельною ділянкою водного фонду. Реєстрація за відповідачем права власності на гідротехнічну споруду у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно порушує право власності територіальної громади на штучну водойму (ставок), її складові та земельну ділянку водного фонду. Скасування такої реєстрації приведе до поновлення майнових інтересів територіальної громади і селищної ради на розпорядження земельною ділянкою водного фонду.

Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

Незалежно від цільового призначення будь-яка гідротехнічна споруда – це інженерна споруда, розташована на водному об'єкті та призначена для управління ним, а також для запобігання шкідливій дії вод. Використання гідротехнічної споруди без втрати її правового статусу з іншою метою, аніж обслуговування водного об'єкта, є неможливою, тобто вона є приналежною до водного об'єкта.

Заволодіння громадянами чи юридичними особами землями водного фонду всупереч вимогам ЗК України та ВК України є неможливим. Розташування земель водного фонду вказує на неможливість виникнення приватного власника, а отже, і нового володільця, крім випадків, передбачених у ст. 59 цього кодексу.

На землі водного фонду України розповсюджується особливий порядок надання та використання. Такі землі можуть змінювати володільця шляхом передання їх у приватну власність лише у випадках, передбачених у ст. 59 ЗК України.

Згідно з частиною другою вказаної статті громадянам та юридичним особам за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування можуть безоплатно передаватись у власність замкнені природні водойми (загальною площею до 3 га).

Враховуючи правовий статус гідротехнічної споруди як приналежності до водного об'єкта, власником гідротехнічної споруди може бути лише особа, яка є власником земельної ділянки, на якій розташований водний об'єкт з гідротехнічною спорудою.

Державна реєстрація права власності на гідротехнічну споруди за відповідачем всупереч законодавству позбавляє територіальну громаду прав на користування та розпорядження земельною ділянкою водного фонду.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 05 березня 2025 року у справі № 291/255/23 (провадження № 61-16296св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125673497>.

2.2. Земельна ділянка природно-заповідного фонду, що є національним багатством і перебуває під особливою охороною держави, не може бути передана у приватну власність для ведення садівництва й будівництва садового будинку. Будівництво на такій земельній ділянці об'єктів нерухомості не є перешкодою для її повернення, оскільки набувач не позбавлений права вимагати відшкодування завданої шкоди, зокрема суми, витраченої на придбання ділянки, за умови доведення завданої шкоди внаслідок таких дій

12 березня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом першого заступника керівника Хмельницької обласної прокуратури в інтересах держави в особі Хмельницької обласної державної адміністрації до Жванецької сільської ради Кам'янець-Подільського району Хмельницької області, ОСОБА_1, ОСОБА_2, третя особа – НПП «Подільські Товтри», про визнання недійсним рішення сільської ради, визнання незаконною та скасування державної реєстрації земельної ділянки, зобов'язання повернути частину земельної ділянки.

На обґрунтування заявлених вимог позивач посилався на те, що передана ОСОБА_2 земельна ділянка є територією природно-заповідного фонду, належала до особливо цінних земель, які вилучені із господарського використання, та перебувала у постійному користуванні НПП «Подільські Товтри», а отже, не могла надаватись у власність для індивідуального садівництва. Земельна ділянка підлягає поверненню державі в особі Хмельницької обласної державної адміністрації.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився й апеляційний суд, позов задовольнив частково, зазначивши, що будівництво відповідачем садового будинку на земельній ділянці, яка набута у незаконний спосіб, не може слугувати підставою для відмови в задоволенні позову про її повернення, оскільки відповідач не позбавлена права звернутися до суду з вимогами про відшкодування завданої шкоди у разі доведення вимог.

Верховний Суд погодився з висновками судів з огляду на таке.

Спільна земельна ділянка належить до земель природно-заповідного фонду і її отримання у власність для ведення садівництва і будівництва садового будинку є неможливим в силу імперативних вимог законодавства України.

Забудова земельної ділянки природно-заповідного фонду не може бути підставою для відмови у її поверненні державі, оскільки загальний інтерес у контролі за використанням таких земель для гарантування безпечності довкілля та непогіршення екологічної ситуації переважає приватний інтерес однієї особи у збереженні права власності.

У втручанні держави у право мирного володіння спірною земельною ділянкою природно-заповідного фонду є легітимна мета контролю за використанням цієї ділянки за цільовим призначенням згідно із загальними інтересами.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 березня 2025 року у справі № 676/76/22 (провадження № 61-10188св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125809023>.

2.3. У разі встановлення земельного сервітуту, який ускладнює або унеможлиблює використання земельної ділянки, власник чи користувач має право вимагати вилучення (викупу) ділянки для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності. У випадку такого вилучення (викупу) збитки відшкодовують власникам землі і землекористувачам, у тому числі орендарям, відповідні органи виконавчої влади або органи місцевого самоврядування, які прийняли рішення про вилучення (викуп) земельних ділянок

12 березня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1, подану адвокатом Перетятком М. В., у справі за позовом ОСОБА_1 до Франківської районної адміністрації Львівської міської ради, Львівської міської ради про визнання незаконним та скасування розпорядження, визнання дій неправомірними та відновлення становища, яке існувало до порушення.

На обґрунтування заявлених вимог позивач посилалася на те, що вона є власницею будівлі та спірної огорожі з воротами, які придбала за договором купівлі-продажу. Однак комісія з питань техногенно-екологічної безпеки і надзвичайних ситуацій Львівської міськради вирішила демонтувати огорожу та ворота для облаштування проїзду, що було й зроблено працівниками районної адміністрації та комунальних підприємств без законних на те підстав.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився й апеляційний суд, у задоволенні позову відмовив, вказуючи на те, що права позивача влаштуванням в'їзду-виїзду з житлового кварталу не порушуються відповідачами.

Верховний Суд не погодився з висновками апеляційного суду та передав справу на новий апеляційний розгляд з огляду на таке.

Апеляційний суд посилаючись на наявність виїзду згідно з детальним планом території, визнав дії органу місцевого самоврядування правомірними, вважаючи, що огорожа перешкоджає проїзду, не з'ясував можливості встановлення земельного сервітуту на спірній земельній ділянці та дійшов передчасного висновку про правомірність дій відповідача, які призвели до позбавлення позивачки права користування приватною власністю на об'єкти нерухомості на належній їй на праві власності земельній ділянці.

У разі якщо встановлення земельного сервітуту призводить до неможливості використання земельної ділянки (її частини), власник чи користувач земельної ділянки має право вимагати вилучення (викупу) земельної ділянки (її частини) для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності.

Правові, організаційні та фінансові засади регулювання суспільних відносин, що виникають у процесі відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у власності фізичних або юридичних осіб, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності, врегульовані Законом України від 17 листопада 2009 року № 1559-VI «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності».

Цей Закон було прийнято з метою забезпечення правового захисту інтересів власників земельних ділянок і держави, її економічної безпеки.

Однак апеляційний суд не з'ясував, чи було здійснено викуп цієї землі або встановлено сервітут, а також чи компенсовано збитки позивачу. Доказів вилучення ділянки для суспільних потреб матеріали справи не містять.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 березня 2025 року у справі № 465/6631/20 (провадження № 61-11579св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125843148>.

2.4. Земельна ділянка сільськогосподарського призначення, отримана іноземцем у спадщину та не відчужена ним протягом року, підлягає конфіскації за рішенням суду. Додаткові угоди до договору оренди такої земельної ділянки, укладені іноземним громадянином як орендодавцем, є нікчемними, оскільки порушують публічний порядок та суперечать законодавчій забороні іноземцям бути орендодавцями таких земельних ділянок

12 березня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційні скарги ТОВ «Агрофірма Трипілля» та першого заступника керівника Рівненської обласної прокуратури у справі за позовом керівника Дубенської окружної прокуратури в інтересах держави в особі Головного управління Держгеокадастру у Рівненській області до ОСОБА_1, ТОВ «Радивилів Агро» (правонаступник – ТОВ «Агрофірма Трипілля»), третя особа – Радивилівська міська рада Дубенського району Рівненської області, про припинення права власності на земельну ділянку шляхом її конфіскації і продажу на земельних торгах, про припинення дії договору оренди землі та припинення права оренди земельних ділянок.

На обґрунтування заявлених вимог позивач посилався на те, що відповідачка, яка є громадянкою рф, в порядку спадкування після смерті матері набула право власності на земельну ділянку сільськогосподарського призначення, яка була матір'ю успадкована після смерті ОСОБА_2, який за життя уклав з товариством договір оренди земельної ділянки, не відчужила цю ділянку протягом встановленого законом одного року та уклала додаткові угоди до договору оренди цієї земельної ділянки.

Суд першої інстанції позов задовольнив, зазначивши, що оскільки позивачка як громадянка рф, успадкувавши право власності на земельну ділянку сільськогосподарського призначення, не відчужила її протягом року, її право власності на ділянку підлягає припиненню шляхом конфіскації на користь держави, а договори оренди – припиненню, адже у цьому випадку права попереднього власника та обов'язки третіх осіб на цю землю не можуть перейти до нового власника земельної ділянки.

Апеляційний суд рішення суду першої інстанції в частині припинення дії договору оренди землі та припинення права оренди скасував, у задоволенні цих вимог відмовив. Своє рішення апеляційний суд мотивував тим, що додаткові угоди до договору оренди порушують публічний порядок, оскільки стосуються землі, що є національним багатством, передача іноземцем якого в оренду заборонена законом, тому ці правочини є нікчемними.

Верховний Суд погодився з висновком апеляційного суду, зазначивши, що закон забороняє іноземцям, особам без громадянства та іноземним юридичним особам передавати землі сільськогосподарського призначення у власність та вимагає, щоб такі особи, які отримали землю у спадок, відчужили її протягом року. Якщо цього не сталося, право власності припиняється шляхом конфіскації за рішенням суду.

У цій справі громадянка рф не відчужила земельну ділянку вчасно, тому її право власності припиняється, а ділянка підлягає конфіскації. Додаткові угоди до договору оренди землі, укладені між відповідачами, порушують публічний порядок, оскільки стосуються землі сільськогосподарського призначення як особливо цінної категорії, що є національним багатством і перебуває під особливою охороною закону, власником спірної земельної ділянки була громадянка іноземної держави, якій закон забороняє передавати таку земельну ділянку в оренду, тому ці правочини є нікчемними. При цьому слід взяти до уваги, що додаткова угода є правочином, що вносить зміни до вже існуючого договору, і саме до додаткової угоди можуть застосовуватись, зокрема положення про нікчемність.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 березня 2025 року у справі № 568/823/23 (провадження № 61-13216св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125843152>.

3. Спори, що виникають із правочинів, зокрема договорів

3.1. Правочин, який не вчинено (договір, який не укладено), не може бути визнаний недійсним. Визнання договору недійсним є неналежним способом захисту у випадку оспорювання самого факту укладення правочину через відсутність волевиявлення (підробку підпису). Такий факт може бути спростований не шляхом подання окремого

позову про недійсність правочину, а під час вирішення спору про захист права шляхом визнання обов'язку боржника за договором відсутнім

05 березня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_1, яка подана представником Чумаком Р. В., у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про визнання недійсним договору позики грошових коштів.

На обґрунтування позовних вимог заявник зазначала, що вона як дружина померлого прийняла спадщину. Ознайомившись з матеріалами справи про заміну сторони виконавчого провадження, дізналась, що приватним нотаріусом за зверненням відповідача було вчинено виконавчий напис про стягнення з неї на його користь заборгованості за договором позики, який укладений начебто між її померлим чоловіком та відповідачем, засвідченим приватним нотаріусом. Вказувала, що оспорюваний договір позики її чоловік не підписував, оскільки він не перебував у той день у м. Києві, та підпис, що виконаний у договорі від його імені, не відповідає дійсному його підпису.

Суд першої інстанції позов задовольнив, зазначаючи про доведеність позивачем відсутності волевиявлення чоловіка щодо взяття на себе відповідних договірних зобов'язань.

Апеляційний суд не погодився з висновком суду першої інстанції, рішення скасував, ухвалив нове рішення, яким відмовив у задоволенні позову через недоведеність. Крім цього, апеляційний суд зазначив, що оскільки виконавчий напис приватного нотаріуса про стягнення заборгованості за договором позики перебуває на примусовому виконанні у приватного виконавця і позивач обізнана про це, тому вона повинна захищати свої права у межах виконавчого провадження.

Верховний Суд погодився з відмовою у задоволенні позову, однак зазначив що апеляційний суд помилився щодо мотивів такої відмови, тому постанову апеляційного суду змінив у мотивувальній частині, виклавши її мотиви у редакції цієї постанови, з огляду на таке.

Правочин, який не вчинено (договір, який не укладено), не може бути визнаний недійсним; у випадку оспорювання самого факту укладення правочину, такий факт може бути спростований не шляхом подання окремого позову про недійсність правочину, а під час вирішення спору про захист права, яке позивач вважає порушеним, шляхом викладення відповідного висновку про неукладеність договору у мотивувальній частині судового рішення; належним способом захисту прав спадкоємця, який вважає договір позики неукладеним, є визнання обов'язку боржника за договором позики відсутнім.

Позивач (спадкоємець померлого позичальника) вимоги щодо визнання обов'язку боржника за спірним договором позики відсутнім не заявляла, отже вимога про визнання недійсним договору позики, є неналежною, оскільки не приводить до відновлення порушених прав позивача.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 05 березня 2025 року у справі № 554/11260/21 (провадження № 61-5526св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125673573>.

3.2. Згідно із законодавством України остаточний розрахунок між управителем ФФБ та довірителем здійснюється на підставі фактичної площі об'єкта. У разі якщо під час технічної інвентаризації буде встановлено, що фактична площа об'єкта є меншою за проектну, покупець має право на повернення надміру сплачених коштів, а не на вимогу щодо приведення об'єкта у відповідність до проектних даних

12 березня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_2, в інтересах якого діяв адвокат Браташ Ю. П., у справі за позовом ОСОБА_1 (правонаступник – ОСОБА_2) до ТОВ «НВІФ «ВІЛП», ТОВ «МЖК ЖИТЛОБУД» про зобов'язання виконати умови договорів.

Позов мотивовано тим, що між позивачем і ТОВ «МЖК «ЖИТЛОБУД» укладено два договори про придбання майнових прав на об'єкти будівництва (трикімнатну кімнатну квартиру та гараж). Позивач оплатила 100 % вартості майнових прав. На підставі рішення суду, яким встановлено, що квартира змінила свої проектні характеристики, а саме стала двокімнатною із меншою площею (95,9 кв. м замість 105,79 кв. м), за позивачкою визнані майнові права на спірне майно. Гараж було продано у 2016–2017 роках іншій особі, незважаючи на факт здійснення нею повної оплати та чинного договору купівлі-продажу майнових прав.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився й апеляційний суд, у задоволенні позову відмовив, зазначивши, що сам по собі факт зменшення загальної фактичної площі від заявленої проектної не може свідчити про порушення відповідачами умов договору та не може розцінюватись як належна правова підстава для покладення на них обов'язку виконати умови договору у спосіб передачі позивачу квартири згідно з проектними параметрами.

Верховний Суд погодився з висновками судів з огляду на таке.

На підставі даних про фактичну загальну площу об'єкта інвестування управитель ФФБ та довіритель здійснюють остаточні розрахунки відповідно до ЗУ «Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому», за результатами яких управитель ФФБ видає довірителю в обмін на свідоцтво про участь у ФФБ довідку, що підтверджує проведення остаточних розрахунків за об'єкт інвестування між управителем ФФБ та довірителем.

У разі якщо за результатами технічної інвентаризації об'єкта нерухомого майна фактична загальна площа об'єкта нерухомого майна виявиться меншою за проектну площу, зазначену в договорі купівлі-продажу майнових прав, покупець має право на повернення надміру сплачених коштів, а не вимагати привести у відповідність та передати йому об'єкт нерухомості із проектними характеристиками, визначеними

до початку будівництва. Це відповідає умовам договору, в якому сторони передбачили можливість виникнення розбіжностей між проектною та фактичною площею квартири і узгодили механізм компенсації такої різниці.

Сам по собі факт зменшення загальної фактичної площі від заявленої проектної не може свідчити про порушення відповідачами умов договору та не може розцінюватись як належна правова підстава для покладення на них обов'язку виконати умови договору у спосіб передачі об'єкта згідно з його проектними параметрами.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 березня 2025 року у справі № 524/3427/20 (провадження № 61-10017св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125933056>.

3.3. Передання майнових прав на торговельну марку за договором про передання виключних майнових прав потребує обов'язкової реєстрації в державному реєстрі для набуття юридичної сили. Відсутність реєстрації не скасовує дійсність договору, однак до моменту державної реєстрації майнові права інтелектуальної власності в набувача не виникають

13 березня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_1, подану адвокатом Білицьким П. В., у справі за позовом ОСОБА_1 до УкрНОІВІ про визнання права інтелектуальної власності на торговельну марку та зобов'язання вчинити певні дії.

На обґрунтування заявлених вимог позивач посилався на те, що він уклав договори з громадянином рф, за якими отримав майнові права на торговельну марку. 27 січня 2022 року були підписані договори, в результаті чого позивач вважав, що зобов'язання виконані, а права реалізовані. Позивач звернувся до ДП «Укрпатент» для реєстрації передачі прав, однак реєстрація не була здійснена через введення постановою Кабінету Міністрів України від 03 березня 2022 року № 187 (далі – постанова № 187) мораторію, що забороняє дії щодо об'єктів інтелектуальної власності, власниками яких є громадяни росії. Позивач вважає, що його права на торговельну марку були належно передані ще до введення мораторію, і тому відмова в реєстрації є незаконною.

Суд першої інстанції позов задовольнив, зазначивши про те, що договір про передання майнових прав на торговельну марку був укладений і повністю виконаний 27 січня 2022 року, тому цей правочин не порушує мораторій, адже не існує підстав для фінансування осіб, пов'язаних з рф, або опосередкованого фінансування агресії.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та ухвалив нове рішення, яким відмовив у задоволенні позову, вказавши на правомірність застосування УкрНОІВІ мораторію щодо розгляду заяви про державну реєстрацію майнових прав на торговельну марку.

Верховний Суд не погодився з постановою апеляційного суду в частині відмови у задоволенні вимог про зобов'язання розглянути комплект документів, рішення апеляційного суду в цій частині скасував, рішення районного суду в указаній частині змінив, виклавши його мотивувальну частину в редакції своєї постанови, з огляду на таке.

Договір про передання майнових прав інтелектуальної власності на торговельну марку, який був укладений та повністю виконаний сторонами до набрання чинності постановою № 187, що встановлює мораторій на вчинення дій щодо об'єктів права інтелектуальної власності, не підпадає під дію такого мораторію.

Уповноважений орган не має правових підстав, посилаючись на те, що власником свідоцтва є громадянин держави-агресора, для відмови у розгляді заяви про внесення до Державного реєстру відомостей про передачу права інтелектуальної власності, поданої до введення мораторію.

Водночас набуття майнових прав інтелектуальної власності на торговельну марку відбувається не з моменту укладення договору, а з моменту державної реєстрації факту передання таких прав, тому вимога про визнання права інтелектуальної власності до моменту такої реєстрації є передчасною.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 13 березня 2025 року у справі № 757/49581/23 (провадження № 61-7471св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126020997>.

3.4. Якщо пов'язані або афілійовані особи, до яких належать і родичі, ініціюють судовий розгляд, зокрема щодо стягнення боргу, з метою ускладнення чи унеможливлення поділу спільного майна подружжя, формування пасиву або виключення майна з поділу, то такі учасники судового процесу діють недобросовісно і зловживають правами. Вони використовують приватноправові механізми не для захисту власних прав та інтересів, а для того, щоб завдати шкоди правам та інтересам іншого з подружжя чи осіб, які проживали разом, але не перебували в шлюбі. Судове рішення в такому випадку має бути ухвалене з урахуванням наявності зловживання правами

19 березня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційні скарги ОСОБА_4 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_3 про стягнення боргу за договором позики.

На обґрунтування заявлених вимог позивач посилалася на те, що у березні 1997 року, перед переїздом до США, вона залишила відповідачу 535 000,00 дол. США. 03 листопада 2018 року між сторонами укладено договір позики у формі розписки, за змістом якої відповідач взяв у борг у позивача 535 000,00 дол. США, які зобов'язувався на вимогу повернути.

Суд першої інстанції позов задовольнив, мотивуючи доведеністю заявлених вимог.

Не погоджуючись з рішенням суду першої інстанції, ОСОБА_4 як особа, яка не брала участі у розгляді справи, звернулася до апеляційного суду з апеляційною скаргою, вказуючи на штучний характер пред'явленого позову, який направлений на недопущення справедливого та законного поділу спільного майна подружжя шляхом приховання майна, фабрикування обставин справи, приховання майна, на яке може бути звернено стягнення.

Апеляційний суд закрив апеляційне провадження за апеляційною скаргою особи, яка не брала участі у справі, вказавши, що оскаржуваним рішенням районного суду питання про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки заявника не вирішувалися.

Верховний Суд не погодився з висновками апеляційного суду, ухвалу суду апеляційної інстанції скасував, справу передав для продовження розгляду до суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Необхідно розмежовувати зловживання процесуальними правами та зловживання матеріальними (цивільними) правами, оскільки вони різняться за суттю та правовими наслідками. При зловживанні процесуальними правами суд може застосовувати заходи процесуального примусу, включно з поверненням чи залишенням без розгляду процесуальних документів.

Учасники цивільного обороту іноді використовують цивільно-правові механізми з неправомірною метою, наприклад, для ускладнення або недопущення поділу спільного майна подружжя шляхом створення фіктивної заборгованості чи виведення майна з-під поділу. Якщо такі дії ініціюють пов'язані або афілійовані особи (зокрема родичі), це свідчить про очевидну недобросовісність та зловживання правом, що прямо впливає на інтереси іншого з подружжя. У таких випадках приватно-правові інструменти використовуються не для захисту прав, а для їх обходу.

Апеляційний суд не врахував, що у випадках, коли пов'язані або афілійовані особи (зокрема родичі) ініціюють позови про стягнення боргу з метою ускладнення або недопущення поділу спільного майна подружжя, їхня поведінка є недобросовісною та має ознаки зловживання правом. У таких ситуаціях приватно-правові конструкції використовуються не для захисту прав, а для їх обходу, що впливає на інтереси другого з подружжя.

Також апеляційний суд не виконав вимоги закону щодо надання оцінки кожному доводу апеляційної скарги, зокрема не розглянув аргумент про штучність пред'явленого позову, спрямованого на приховання майна та уникнення справедливого поділу, що є порушенням процесуальних обов'язків суду.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 19 березня 2025 року у справі № 759/11754/23 (провадження № 61-17672св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126182531>.

3.5. Якщо в державному реєстрі відсутні відомості про права інших осіб на нерухоме майно або їх обтяження, особа, яка добросовісно спиралася на ці відомості (не знаючи і не маючи підстав знати про існування таких прав чи обтяжень), набуває право на таке майно без обтяжень і прав інших осіб. При цьому, якщо іпотекодержатель протягом тривалого часу не вчиняв дій щодо поновлення реєстрації права іпотеки після її скасування, а набувач майна придбав його за власні кошти та не був пов'язаний з боржником, такий набувач вважається добросовісним, а право іпотеки припиняється

26 березня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу АТ «СЕНС БАНК» у справі за позовом АТ «СЕНС БАНК» до ОСОБА_1 про визнання права іпотекодержателя.

На обґрунтування заявлених вимог банк посилався на те, що між банком і ОСОБА_2 укладений договір кредиту, на забезпечення виконання якого укладено іпотечний договір. Постановою господарського суду ФОП ОСОБА_2 визнано банкрутом. Ухвалою господарського суду скасовані усі заборони на нерухоме майно боржника. Постановою Вищого господарського суду України постанову господарського суду, ухвалу господарського суду скасовано, справу передано на новий розгляд до господарського суду Запорізької області. 07 червня 2013 року ОСОБА_2 без згоди банку здійснено відчуження предмета іпотеки за договором купівлі-продажу. 11 квітня 2019 року спірну квартиру продано відповідачу, яка на сьогодні є власником майна, що є предметом іпотеки. Банк свого дозволу на реалізацію предмета іпотеки не надавав, а відсутність зареєстрованого обтяження в Державному реєстрі іпотек не свідчить про його відсутність.

Суд першої інстанції, з яким погодився й апеляційний суд, позов банку залишив без задоволення, вказавши, що позивач вже реалізував своє право як іпотекодержатель, і суд відмовив у позові про звернення стягнення на предмет іпотеки. Тому позов про визнання права іпотеки на нерухоме майно не є ефективним способом захисту прав позивача. Відповідач є добросовісним набувачем спірного майна, оскільки на момент придбання в реєстрі не було відомостей про обтяження майна. Позивач не довів обставин, які б свідчили про недобросовісність відповідача. Крім цього, позов подано з пропуском позовної давності.

Верховний Суд погодився з висновками судів щодо відсутності правових підстав для задоволення позову, проте змінив і виклав мотивувальні частини їх рішень в редакції своєї постанови, зазначивши, що відмовляючи у задоволенні позовних вимог, суди керувалися декількома підставами, які є взаємовиключними.

За відсутності в державному реєстрі відомостей про права інших осіб на нерухоме майно або їх обтяжень особа, яка добросовісно покладалася на ці відомості, тобто не знала і не мала знати про існування таких прав чи обтяжень,

набуває право на таке майно вільним від незареєстрованих прав інших осіб та обтяжень.

При вирішенні спорів про визнання права іпотекодержателя суд має враховувати наявність чи відсутність обставин, які можуть свідчити про недобросовісність набувача майна. Сама по собі відсутність запису про іпотеку в Державному реєстрі іпотек не припиняє іпотеку, проте у випадку добросовісного придбання майна третьою особою, яка покладалася на відомості з реєстру, право іпотеки припиняється.

Суди, оцінивши обставини набуття права власності відповідача на спірне майно, зробили висновок про наявність обставин, які можуть свідчити про добросовісність набувача майна, що є самостійною підставою для відмови у задоволенні позову про визнання права іпотеки на нерухоме майно.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 26 березня 2025 року у справі № 334/2049/23 (провадження № 61-2727св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126328353>.

4. Спори, що виникають із сімейних правовідносин

4.1. При визначенні способів участі батька у вихованні дитини, яка перебуває за кордоном, суд може відстрочити виконання рішення в частині особистих зустрічей до закінчення воєнного стану, передбачивши спілкування в режимі відеозв'язку. Тимчасовий виїзд дитини за кордон не повинен використовуватися як спосіб обмеження прав батька на спілкування з дитиною, яке має реалізовуватися задля підтримки родинних зв'язків та емоційного контакту малолітньої дитини з батьком

12 березня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про усунення перешкод у спілкуванні з дитиною та її вихованні, визначення порядку участі у вихованні дитини.

На обґрунтування заявлених вимог позивач посилався на те, що відповідачка без відома та його дозволу разом з малолітньою дочкою виїхала до Словацької Республіки, чинить перешкоди у спілкуванні з дитиною шляхом відібрання та вимкнення засобів зв'язку, безпідставно відмовляється повертатись з дитиною до місця її постійного проживання.

Суд першої інстанції частково задовольнив позов – визначив спосіб участі батька у вихованні дитини, але відстрочив виконання рішення на час воєнного стану та перебування дитини в Словаччині. Матір зобов'язав організувати відеозв'язок для спілкування з батьком кожного вівторка, четверга та суботи.

Апеляційний суд змінив рішення суду першої інстанції, відстрочивши зустрічі батька з дитиною в Україні до завершення воєнного стану. Матір зобов'язав організувати щоденне спілкування через відеозв'язок. Постанову апеляційного суду мотивовано тим, що тимчасовий виїзд дитини за кордон не повинен обмежувати права батька на спілкування з нею, а воєнний стан не є перешкодою для відеозв'язку.

Верховний Суд погодився з висновками суду апеляційної інстанції підкресливши, що тимчасовий виїзд дитини за кордон не повинен використовуватися як спосіб обмеження прав батька на спілкування з дитиною. Апеляційний суд обґрунтовано відстрочив виконання рішення щодо зустрічей батька з дитиною в Україні до завершення воєнного стану, запропонувавши натомість щоденне спілкування через відеозв'язок, що з огляду на обставини, які склалися в країні, відповідає найкращим інтересам дитини.

Верховний Суд зауважив, що військова агресія росії проти України, воєнний стан та пов'язані з ним обмеження об'єктивно впливають на обсяг і способи спілкування не лише позивача із дочкою, а й багатьох інших батьків з їх дітьми, які також вимушено, внаслідок війни, опинилися за межами України. В цій ситуації обов'язок обох батьків полягає в тому, щоб підтримати дитину, мінімізувати психологічний тиск на неї, пов'язаний із сімейними конфліктами, налагодити комунікацію та співпрацювати в інтересах дитини.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 березня 2025 року у справі № 487/2960/23 (провадження № 61-8756св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125933057>.

4.2. Перебування особи в зареєстрованому шлюбі унеможливлює встановлення судом факту її спільного проживання з іншою особою однією сім'єю без реєстрації шлюбу. Суди не вправі покладати в основу свого рішення лише факт визнання позову відповідачем, не дослідивши при цьому обставин справи

12 березня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 та ОСОБА_7 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу, визнання права власності на 1/2 частку у спільному майні.

На обґрунтування заявлених вимог позивач посилалася на те, що з листопада 2014 року вона проживала з відповідачем у фактичних шлюбних відносинах без реєстрації шлюбу. За час спільного проживання ними за спільні кошти був придбаний спірний житловий будинок і земельна ділянка, право власності на яке було оформлено на відповідача. В позасудовому порядку вирішити питання щодо поділу спірного майна відповідач відмовляється.

Суди різних інстанції справу переглядали неодноразово

Суд першої інстанції позов задовольнив, мотивуючи своє рішенням визнанням відповідачем позову, що не суперечить закону та не порушує прав, свобод чи інтересів інших осіб, оскільки суд встановив, що сторони у справі проживають у фактичних шлюбних відносинах з листопада 2014 року до часу ухвалення рішення.

Апеляційний суд не погодився з висновками суду першої інстанції, рішення суду скасував, ухвалив нове рішення, яким у задоволенні позову відмовив, зазначаючи про те, що позивач з 26 січня 1991 року до 23 лютого 2023 року перебувала в зареєстрованому шлюбі з ОСОБА_9, що унеможлиблює встановлення судом факту її спільного проживання в цей період з відповідачем однією сім'єю без реєстрації шлюбу.

Верховний Суд погодився з висновками апеляційного суду з огляду на таке.

Для встановлення факту спільного проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу необхідною умовою є неперебування осіб у будь-якому іншому шлюбі. Законодавець визначив пріоритетність зареєстрованого шлюбу, закріпив принцип одношлюбності та заборону на укладання шлюбу з особою, яка вже перебуває в іншому зареєстрованому шлюбі.

Встановлення судом факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу є визнанням державою сімейних стосунків фізичних осіб і за своєю суттю є альтернативою зареєстрованого шлюбу, а отже такі відносини мають бути правомірними.

Перебування особи в зареєстрованому шлюбі унеможлиблює встановлення судом факту її спільного проживання з іншою особою однією сім'єю без реєстрації шлюбу, оскільки вказане не відповідає нормам сімейного права, суперечить моральним засадам суспільства та вимогам ст. 25 СК України.

Суди не вправі покладати в основу свого рішення лише факт визнання позову відповідачем, не дослідивши при цьому обставини справи. Тобто повинно мати місце не лише визнання позову, а й законні підстави для задоволення позову.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 березня 2025 року у справі № 336/1978/23 провадження № 61-15936св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125809025>.

5. Спори, що виникають із трудових правовідносин

5.1. Встановлення факту наявності трудових відносин можливе при встановленні виконання робітником трудових функцій, підпорядкування робітника правилам

внутрішнього трудового розпорядку, забезпечення йому умов праці та виплати винагороди за виконану роботу

05 березня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1, в інтересах якого діє його представник адвокат Курилич А. Я., у справі за позовом ОСОБА_1 до ДСГП «Ліси України» про поновлення на роботі та стягнення середнього заробітку за весь час вимушеного прогулу.

На обґрунтування заявлених вимог позивач посилався на те, що 05 липня 2023 року його було звільнено з посади директора філії «Львівське лісове господарство» за угодою сторін, а 06 липня 2023 року прийнято на посаду головного лісничого тієї ж філії, про що зроблено запис у трудовій книжці. Однак згодом його повідомили про скасування прийняття на роботу та повернули трудову книжку з відміткою про недійсність відповідного запису. Із 12 липня 2023 року його до роботи не допускають і заробітну плату не нараховують.

Районний суд позов задовольнив, зазначивши про доведеність заявлених вимог.

Апеляційний суд скасував рішення районного суду, ухвалив нове судове рішення, яким у задоволенні позову відмовив, мотивуючи своє рішення тим, що матеріали справи не містять належних та допустимих доказів укладення 05 липня 2023 року трудового договору між сторонами у справі, прийняття позивача на посаду головного лісничого з 06 липня 2023 року, зокрема письмового трудового договору або наказу про його оформлення (прийняття на роботу). Також відсутні докази на підтвердження перебування сторін у фактичних трудових відносинах з 06 липня 2023 року.

Верховний Суд погодився з висновками апеляційного суду з огляду на таке.

Згідно зі ст. ст. 21 та 24 КЗпП України трудовий договір укладається між працівником і роботодавцем, оформлюється наказом, і працівник не може бути допущений до роботи без його укладення, оформленого наказом чи розпорядженням роботодавця, та повідомлення центрального органу виконавчої влади з питань забезпечення формування та реалізації державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування про прийняття працівника на роботу в порядку, встановленому КМУ.

Для встановлення факту існування трудових відносин між працівником і роботодавцем недостатньо лише запису в трудовій книжці, який згодом був визнаний недійсним. Необхідними доказами є: наявність наказу про прийняття на роботу, письмового трудового договору, факти виконання працівником трудових функцій, підпорядкування правилам внутрішнього трудового розпорядку, забезпечення роботодавцем умов праці та виплата винагороди за виконану роботу. Відсутність таких доказів не дозволяє суду встановити факт трудових відносин і, відповідно, задовольнити вимоги про поновлення на роботі та стягнення заробітку за час вимушеного прогулу.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 05 березня 2025 року у справі № 463/10998/23 (провадження № 61-15762св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125673384>.

6. Спори, що виникають із спадкових правовідносин

6.1. Факт неотримання позивачем свідоцтва про право на спадщину та відсутність у законодавстві обмеження строку, протягом якого спадкоємець має оформити свої спадкові права, не свідчить про незастосування позовної давності до таких вимог. Видача свідоцтва про право на спадщину іншому спадкоємцю або особі, яка не є спадкоємцем, порушує права інших осіб, що мають право на спадщину

05 березня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу представника ОСОБА_1 адвоката Коляди А. М. у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, треті особи: Ірпінська міська державна нотаріальна контора Київської області, Київський обласний державний нотаріальний архів, Ірпінський ВДВС у Бучанському районі Київської області Центрального МУ МЮ (м. Київ), АТ КБ «ПриватБанк», про визнання свідоцтва про право на спадщину за законом недійсним, визнання права власності на 1/2 частку спадкового майна, зняття з нього арешту.

На обґрунтування позовних вимог заявник зазначив, що він був зареєстрований разом з батьком, тому після його смерті вважав, що прийняв спадщину шляхом вступу в управління та володіння спадковим майном, зокрема успадкував 1/2 будинку. Однак, звернувшись до нотаріальної контори щодо отримання свідоцтва про право на спадщину (жовтень 2020 року), дізнався, що свідоцтво про право на спадщину за законом видане нотаріусом (1984 рік) його брату на весь належний спадкодавцю житловий будинок без врахування того, що фактично є інший спадкоємець за законом першої черги після померлого, який також прийняв спадщину. Вважав, що таке свідоцтво порушує його права як іншого спадкоємця та фактично унеможлиблює подальше оформлення прав на частину спадкового майна.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, у задоволенні позову відмовив, мотивуючи своє рішення тим, що позовні вимоги є обґрунтованими, однак позивач пропустив позовну давність, про застосування якої просив відповідач.

Верховний Суд погодився з висновками судів з огляду на таке.

Оспорювання свідоцтва відбувається за волею відповідної особи, законодавець не передбачив конструкцію нікчемності свідоцтва, а тому на таку вимогу має поширюватися позовна давність. Тобто правова природа вимоги про визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину не виключає застосування до неї позовної давності. По своїй суті вимога про визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину не може бути ототожнена та/або кваліфікована як негаторний позов.

Факт неотримання позивачем свідоцтва про право на спадщину та невизначення законодавцем строку, протягом якого спадкоємець має оформити свої спадкові права, не може доводити, що у такого спадкоємця не виникло право на позов, оскільки видача свідоцтва про право на спадщину іншому із спадкоємців (чи особі, яка не має спадкоємства) перешкоджає завершенню оформлення своїх спадкових прав другому із спадкоємців, який не отримав свідоцтва про право на спадщину, а отже свідчить про виникнення у цього спадкоємця права на позов у матеріально-правовому аспекті.

У таких випадках перебіг позовної давності починається з моменту, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав. Якщо особа доведе, що про існування такого свідоцтва дізналася пізніше, то перебіг позовної давності варто пов'язувати саме з таким моментом.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 05 березня 2025 року у справі № 367/3618/21 (провадження № 61-13513ск24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125673561>.

6.2. Строк пред'явлення кредитором спадкодавця вимог до спадкоємців не є тотожним позовній давності. Дотримання кредитором строків, визначених ст. 1281 ЦК України, не свідчить про дотримання ним позовної давності на звернення до суду з вимогами до спадкоємців про звернення стягнення на спадкове майно

19 березня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу представника ОСОБА_1 адвоката Кундіус Г. В. у справі за позовом ТОВ «ФК «Довіра та Гарантія» до ОСОБА_1, третя особа – Служба у справах дітей по Московському району Департаменту служб у справах дітей Харківської міської ради, про звернення стягнення на спадкове майно, виселення.

На обґрунтування заявлених вимог заявник посилався на те, що між банком та ОСОБА_2 укладено кредитний договір, виконання якого забезпечено договором іпотеки. 31 травня 2017 року банк відступив право вимоги за кредитним та іпотечним договорами на користь товариства. Інформації про відкриття спадщини після смерті боржника банк не отримувал, оскільки спадкоємці та нотаріус його про це не повідомили. 27 січня 2016 року банк звернувся до нотаріуса з вимогою до спадкоємців, однак отримав відповідь про неможливість охорони спадкового майна через закінчення строків, визначених ЦК України, та відсутність звернення

спадкоємців на той момент. Лист відповідача про вступ у спадщину банк отримав у вересні 2017 року. Вважаючи, що спадкоємець навмисно затягував процес, щоб уникнути виконання зобов'язань, стягувач просив суд захистити його права.

Суд першої інстанції у задоволенні позову відмовив, посилаючись на те, що за угодою сторін кредитне зобов'язання було достроково припинене у 2009 році, що надало первісному кредитору право на стягнення боргу в судовому порядку. Навіть якщо врахувати, що боржник сплачував відсотки, визнаючи борг (ч. 1 ст. 264 ЦК України), право на позов виникло в серпні 2015 року. Відповідно, трирічний строк позовної давності сплив у серпні 2018 року. Позов нового кредитора подано лише в березні 2019 року, тобто з пропуском строку, на застосуванні якого наполягає відповідач.

Апеляційний суд рішення районного суду скасував, ухвалив нове рішення, яким позов задовольнив частково, вказуючи на те, що правовідносини, які виникли між банком і боржником, після смерті боржника трансформуються у зобов'язальні правовідносини, що виникли між кредитором і спадкоємцями боржника і вирішуються у порядку ст. 1282 ЦК України

Верховний Суд не погодився з висновками апеляційного суду, постанову скасував, рішення суду першої інстанції залишив в силі, вказавши на таке.

У спорах щодо звернення стягнення на предмет іпотеки, який перейшов у спадщину, слід розмежовувати «строк пред'явлення кредитором спадкодавця вимог до спадкоємців» (ст. 1281 ЦК України) та «позовну давність».

Дотримання кредитором шестимісячного строку пред'явлення вимог до спадкоємців не звільняє його від обов'язку звернутися до суду з позовом про звернення стягнення на майно в межах позовної давності. У разі смерті позичальника за кредитним договором за наявності спадкоємців відбувається заміна боржника в основному зобов'язанні, який несе відповідальність у межах вартості майна, одержаного у спадщину.

Перебіг позовної давності за кредитним договором починається з моменту порушення права кредитора, а у випадку внесення змін до договору щодо дострокового припинення строку користування кредитом у разі прострочення – з моменту настання такого факту. Зі спливом позовної давності до основної вимоги за кредитним договором вважається, що позовна давність спливла і до додаткової вимоги щодо звернення стягнення на предмет іпотеки.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 19 березня 2025 року у справі № 643/3232/19 (провадження № 61-8051св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126054444>.

6.3. Якщо позивачка не входить до кола спадкоємців, які прийняли спадщину, вона не є особою, за позовом якої можна надавати оцінку законності складеного заповіту, оскільки її права порушені не були

19 березня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, Мологівської сільської ради Білгород-Дністровського району Одеської області, третя особа – Білгород-Дністровська міська державна нотаріальна контора, про визнання заповіту та свідоцтва про право на спадщину недійсними.

На обґрунтування заявлених вимог позивач зазначала, що її дід за життя склав заповіт, яким заповів своїй сестрі належні йому земельні ділянки. Вважала такий заповіт недійсним, оскільки у момент його складання дід був практично сліпим, нічого не бачив, не міг читати та тяжко хворів і не міг усвідомлювати значення своїх дій, страждав кардіосклерозом. Крім того, оспорюваний заповіт складений з порушенням вимог щодо його форми та посвідчення. Також зазначала, що дід складав заповіт і на неї 03 липня 2005 року.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився й апеляційний суд, у задоволенні позову відмовив, мотивуючи своє рішення тим, що позивач не є особою, чії права порушено оспорюваним нею заповітом, тому не може вимагати перегляду волевиявлення померлого відносно розпорядження своїм майном за заповітом, який не порушує її суб'єктивні права на спадкове майно останнього.

Верховний Суд погодився з висновками судів з огляду на таке.

Особа, яка не є спадкоємцем за законом або за заповітом після смерті спадкодавця, не може бути належним позивачем у справах про визнання заповіту недійсним, оскільки відсутнє порушення її суб'єктивного права. Для визнання заповіту недійсним позивач повинен довести, що він має право на спадкування за законом чи за заповітом, а також те, що оспорюваний заповіт порушує його спадкові права.

Не є спадкоємцем і не має права оспорювати заповіт онук спадкодавця, якщо його мати (дочка спадкодавця), яка була спадкоємцем першої черги, за життя відмовилася від прийняття спадщини на користь іншої особи. Вимагати визнання заповіту недійсним може лише особа, права якої дійсно порушено цим заповітом.

Позивач не є спадкоємцем, оскільки вона не прийняла спадщину та не входить до кола осіб, чії права могли бути порушені оспорюваним нею заповітом.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 19 березня 2025 року у справі № 495/1174/20 (провадження № 61-10192св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125985922>.

6.4. Карантинні обмеження та перебування за кордоном не є поважними причинами для визначення додаткового строку для прийняття спадщини, якщо спадкоємець мав можливість подати заяву через консульські установи, поштою або електронним повідомленням. Поважними причинами пропуску строку є лише ті, що пов'язані з об'єктивними, непереборними та істотними труднощами для спадкоємця на вчинення дій щодо прийняття спадщини

26 березня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_1, подану адвокатом Осьмініним С. Д., у справі за позовом ОСОБА_1 до Одеської міської ради, третя особа – приватний нотаріус Одеського міського нотаріального округу Трофімець В. В., про визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини.

На обґрунтування заявлених вимог позивач зазначав, що він пропустив строк звернення до нотаріальної контори з приводу прийняття спадщини після смерті батька з поважних причин, у зв'язку з перебуванням спадкодавця та спадкоємця за межами території України та встановленими Кабінетом Міністрів України карантинними обмеженнями.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився й апеляційний суд, у задоволенні позову відмовив, мотивуючи своє рішення тим, що позивач не надав до суду доказів на підтвердження існування об'єктивних, істотних, непереборних труднощів для подання заяви нотаріусу про прийняття спадщини, що також свідчить про відсутність підстав для задоволення позову. Зазначені позивачем причини пропуску строку для подання заяви про прийняття спадщини не пов'язані із об'єктивними, непереборними, істотними труднощами для спадкоємця у вчиненні ним зазначеної дії.

Верховний Суд погодився з висновками судів з огляду на таке.

Для визначення додаткового строку для прийняття спадщини спадкоємцем, який пропустив встановлений законом шестимісячний строк, судом мають бути встановлені поважні причини такого пропуску. Поважними визнаються причини, пов'язані з об'єктивними, непереборними, істотними труднощами для спадкоємця у вчиненні дій щодо прийняття спадщини.

Карантинні обмеження та перебування за кордоном самі по собі не є поважними причинами, якщо спадкоємець мав альтернативні способи подання заяви про прийняття спадщини (через консульські установи, поштою, електронним повідомленням). Пасивна поведінка спадкоємця, який усвідомлює чи повинен усвідомлювати (на підставі своєї спорідненості із спадкодавцем та відсутністю спадкоємців попередньої черги, закликаних до спадкування) наявність у нього права на спадкування та відсутність об'єктивних доказів неможливості вчасного звернення до нотаріуса, виключає визнання причин пропуску строку поважними.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 26 березня 2025 року у справі № 522/18483/21 (провадження № 61-8382св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126328423>.

6.5. Відсутність реєстрації особи як внутрішньо переміщеної та її незвернення до органів Фонду соціального страхування на підконтрольній Україні території не є підставою для невиконання страхових платежів. Припинення страхових виплат за життя спадкодавця з підстав, не передбачених законом, не зумовлює припинення вже призначених страхових виплат і не позбавляє спадкоємців можливості спадкувати право на їх отримання. Неможливість отримання свідоцтва про право на спадщину через відсутність документального підтвердження розміру невиконаних страхових сум не перешкоджає спадкоємцю звертатися до суду за захистом своїх прав

26 березня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до Головного управління Пенсійного фонду України в Луганській області про визнання права власності на недоотримані страхові виплати в порядку спадкування за законом, зобов'язання вчинити певні дії.

На обґрунтування заявлених вимог позивач зазначала, що спадкодавець мала право на нарахування та виплату страхових виплат незалежно від звернення до робочих груп Фонду на підконтрольній Україні території, тому вона як спадкоємець має право на отримання страхових виплат у порядку спадкування за законом.

Суд першої інстанції позов задовольнив, зазначивши, що позивач як спадкоємець першої черги за законом після смерті матері, має право на отримання страхових виплат у порядку спадкування за законом.

Апеляційний суд скасував рішення місцевого суду, ухвалив нове рішення, яким відмовив у задоволенні позову, зазначивши, що припинення страхових виплат за життя спадкодавця з підстав, не передбачених законом, та неоскарження дій ГУ ПФУ в Луганській області спадкодавцем не зумовлює припинення вже призначених страхових виплат і не позбавляє його спадкоємців можливості спадкувати право на отримання страхових виплат. Право на такі виплати у спадкодавця зберігається і ці виплати вважаються такими, що належали до виплати спадкодавцю. Враховуючи, що справа не містить постанови нотаріуса про відмову позивачу у вчиненні нотаріальних дій, а також відсутність доказів видачі нотаріусом позивачу свідоцтва про право на спадщину за законом на недоотримані страхові виплати після смерті матері та те, що такі докази позивачем не надано, позивач передчасно звернулася до суду з цими вимогами до Управління виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України у Луганській області.

Верховний Суд не погодився з висновками апеляційного суду, постанову апеляційного суду скасував, рішення місцевого суду залишив в силі з огляду на таке.

Право на страхові виплати, які належали спадкодавцю за життя, але не були ним отримані з причин, не передбачених законом (зокрема через тимчасову окупацію території), входить до складу спадщини незалежно від того, чи звертався спадкодавець за їх відновленням.

Відсутність у особи реєстрації як внутрішньо переміщеної особи не є законодавчо передбаченою підставою для припинення соціальних виплат.

Спадкоємець має право звернутися до суду за визнанням права власності на недоотримані страхові виплати без попереднього отримання свідоцтва про право на спадщину, якщо існують перешкоди для його оформлення через неможливість визначення складу спадкового майна.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 26 березня 2025 року у справі № 183/5694/22 (провадження № 61-11124св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126289830>.

7. Спори, пов'язані з відшкодуванням шкоди

7.1. Межі відшкодування моральної шкоди за час перебування під слідством чи судом визначає суд, виходячи з мінімальної заробітної плати, встановленої законодавством на момент відшкодування, за кожен місяць перебування під слідством чи судом. Законодавство України передбачає лише мінімальний розмір для визначення моральної шкоди без встановлення граничного ліміту

05 березня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу керівника Волинської обласної прокуратури у справі за позовом ОСОБА_1 до держави Україна в особі Державної казначейської служби України, Волинської обласної прокуратури, ГУ НП у Волинській області про відшкодування моральної шкоди, завданої незаконним перебуванням під слідством і судом.

На обґрунтування заявлених вимог позивач зазначала, що внаслідок незаконного кримінального переслідування їй було завдано моральної шкоди, оскільки відносно неї безпідставно обрано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, невмотивовано було відсторонено від посади, що у значній мірі підірвало її авторитет, як керівника підприємства з численним колективом. Внаслідок вказаних незаконних дій вона невинувато була відсторонена від займаної посади упродовж 21 дня і безпідставно перебувала під домашнім арештом протягом 60 днів. Крім того, на думку позивача, прокурор у кримінальному провадженні звертався

з відповідними скаргами до апеляційного суду та Верховного Суду виключно з метою відстрочення набуття вироком районного суду законної сили і очищення її від тих репутаційних втрат, яких незворотно вона зазнала внаслідок незаконного кримінального провадження у формі провокації.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився й апеляційний суд, позов задовольнив частково, мотивуючи тим, що внаслідок незаконного перебування під слідством і судом, зокрема, повідомлення про підозру, обрання запобіжного заходу, відсторонення від посади, тривалого досудового розслідування і розгляду справи судами позивачці було завдано моральної шкоди, право на відшкодування якої вона набула на підставі виправдувального вироку суду, який набрав законної сили.

Верховний Суд погодився з висновками судів з огляду на таке.

Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» є спеціальним і саме норми цього Закону регулюють порядок визначення моральної шкоди у спірних правовідносинах.

Відшкодування моральної шкоди за час перебування під слідством чи судом провадиться виходячи з розміру не менше одного мінімального розміру заробітної плати за кожен місяць перебування під слідством чи судом.

Законодавством України встановлений лише мінімальний розмір для визначення моральної шкоди, а не граничний.

Відшкодування моральної шкоди, завданої позивачу, не є в розумінні статей 56, 62 Конституції України, ЗУ «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду», статей 1167, 1176 ЦК України виплатою, а отже, підстав для застосування положень ч. 2 ст. 8 Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік», якою визначено розмір мінімальної заробітної плати, який застосовується як розрахункова величина для обчислення виплат за рішеннями суду на рівні 1 600,00 грн, немає.

Розмір моральної шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду, необхідно визначати виходячи саме з мінімального розміру заробітної плати, що діє на час розгляду справи, за кожен місяць перебування під слідством чи судом, починаючи з часу пред'явлення обвинувачення до набрання виправдувальним вироком законної сили або ухвалою про закриття кримінального провадження.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 05 березня 2025 року у справі № 166/789/24 (провадження № 61-14883св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125639294>.

7.2. Особа, якій завдано збитків, має право на їх відшкодування в повному обсязі, якщо інше не передбачено законом або договором. Водночас держава має позитивні обов'язки, визначені Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, щодо забезпечення ефективного захисту прав, зокрема в аспекті відшкодування майнової шкоди. У випадку збройної агресії РФ проти України держава Україна в особі Кабінету Міністрів України реалізувала свій позитивний матеріальний обов'язок щодо визначення правил, спрямованих на відновлення прав потерпілих унаслідок, зокрема, загибелі цивільних осіб, пошкодження майна через збройну агресію РФ.

05 березня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу представника ОСОБА_1 адвоката Козьменко А. Г. у справі за позовом ОСОБА_1 до держави Україна в особі Кабінету Міністрів України, Державної казначейської служби України, російської федерації в особі уряду російської федерації про стягнення майнової та моральної шкоди, спричиненої в результаті військового вторгнення російської федерації.

На обґрунтування заявлених вимог позивач вказував, що внаслідок артилерійських обстрілів 27 лютого 2022 року його будинок був повністю зруйнований та не є придатним для подальшого використання для проживання. Через руйнування будинку, руйнування інфраструктури смт Гостомель, яке опинилося в зоні військових дій, у тому числі газо-, водо- та електропостачання, він не в змозі користуватися своїм будинком та майном. Вважав, що в результаті артилерійських обстрілів під час військового вторгнення РФ на територію України, зокрема у смт Гостомель, яке перебувало під окупацією російських військових до 02 квітня 2022 року, йому було спричинено майнову та моральну шкоду, обов'язок із відшкодування якої в повному обсязі лежить на державі Україна та РФ.

Суд першої інстанції позов задовольнив частково, зазначивши, що в результаті артилерійських обстрілів під час вторгнення РФ зруйновано будинок позивача, який став непридатним для подальшого проживання та користування. При цьому судом враховано, що доводи позивача щодо порушення з боку України її позитивних обов'язків, що проявилось в бездіяльності із забезпечення безпеки життя та майна позивача внаслідок збройної агресії РФ, не підтверджено належними та допустимими доказами, а тому відмовив у задоволенні позову в частині вимог про стягнення з Держави Україна в особі КМУ, Державної казначейської служби України відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок невиконання Україною позитивних зобов'язань щодо забезпечення права власності позивача.

Апеляційний суд рішення місцевого суду змінив, виключив із мотивувальної його частини посилання на постанову КМУ від 18 грудня 2013 року № 947 (в редакції постанови КМУ від 02 вересня 2020 року № 767).

Позивач оскаржив у касаційному порядку судові рішення в частині відмови у задоволенні його вимоги стягнення з держави Україна в особі Кабінету Міністрів України, Державної казначейської служби України на його користь відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок невиконання Україною позитивних зобов'язань щодо забезпечення права власності, в розмірі 100 000,00 грн.

Верховний Суд погодився з висновками судів з огляду на таке.

Держава Україна не несе відповідальності за майнову та моральну шкоду, завдану власнику нерухомого майна внаслідок збройної агресії РФ, якщо вона належним чином виконала свої позитивні обов'язки щодо захисту права власності. Такі позитивні обов'язки включають створення юридичних гарантій реалізації права власності (превентивні обов'язки) та запровадження ефективних засобів правового захисту, за допомогою яких потерпілий може захистити порушене право (компенсаційні обов'язки).

22 травня 2023 року набрав чинності Закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України», який визначає перелік отримувачів компенсації за знищене та пошкоджене житло, види, механізм оцінки втрат і порядок ухвалення рішення про надання коштів.

Наявність затверджених державою нормативно-правових актів, які встановлюють механізм компенсації за пошкоджене чи знищене майно внаслідок збройної агресії, та можливість звернення за такою компенсацією свідчать про виконання державою своїх позитивних зобов'язань.

У цій справі позивач не навів фактів, за яких можна було б стверджувати про порушення державою Україна позитивного обов'язку щодо забезпечення захисту його права власності.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 05 березня 2025 року у справі № 757/13711/22 (провадження № 61-13731св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125673562>.

8. Застосування норм процесуального права

8.1. Саме сторона, яка зацікавлена у відшкодуванні витрат на професійну правничу допомогу, повинна вжити необхідних заходів для їх стягнення з іншої сторони. Водночас інша сторона має право висловлювати заперечення проти таких вимог,

що виключає можливість ініціативи суду щодо відшкодування витрат без відповідних дій з боку зацікавленої сторони

13 березня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про звернення стягнення на спадкове майно, стягнення витрат на поховання; за зустрічним позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_1 про визнання договору недійсним, застосування наслідків недійсності правочину.

Суд першої інстанції позов задовольнив частково, додатковим рішенням клопотання відповідача про стягнення витрат на професійну правничу допомогу задовольнив частково, мотивувавши тим, що фактично відповідач несла витрати на правничу допомогу у цій справі і як відповідач за первісним позовом, і як позивач за зустрічним. Оскільки у задоволенні зустрічного позову суд відмовив, тому понесені нею витрати на правничу допомогу як позивача за зустрічним позовом не підлягають стягненню на підставі п. 2 ч. 2 ст. 141 ЦПК України.

Апеляційний суд рішення суду першої інстанції в частині відмови в задоволенні позову про звернення стягнення на нерухоме майно, додаткове рішення залишив без змін

Верховний Суд погодився з додатковим рішенням місцевого суду та постановою апеляційного суду щодо стягнених витрат на правничу допомогу з огляду на таке.

Зменшення суми судових витрат на професійну правничу допомогу, що підлягають розподілу між сторонами, можливе виключно на підставі клопотання іншої сторони із обґрунтуванням недотримання вимог щодо співмірності витрат із складністю справи, обсягом і часом виконання робіт. Суд, керуючись принципами диспозитивності та змагальності, не має права вирішувати питання про зменшення суми судових витрат на професійну правову допомогу з власної ініціативи.

Принцип змагальності знайшов своє втілення, зокрема, у положеннях частин 5, 6 ст. 137 ЦПК України, за змістом яких саме на іншу сторону покладено обов'язок обґрунтування наявності підстав для зменшення розміру витрат на правничу допомогу, які підлягають розподілу між сторонами, а також обов'язок доведення їх неспівмірності, тому при вирішенні питання про стягнення витрат на професійну правничу допомогу слід надавати оцінку виключно тим обставинам, щодо яких інша сторона має заперечення.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 13 березня 2025 року у справі № 275/150/22 (провадження № 61-13766св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126020988>.

8.2. Відповідно до положень ЦПК України представники сторін не належать до складу учасників справи в позовному провадженні, проте наділені правом вчиняти процесуальні дії від імені особи, яку вони представляють. Процесуальні дії, зокрема

подання апеляційної скарги, а також заяв щодо усунення її недоліків, можуть бути вчинені безпосередньо стороною у справі. Отже, подання заяви про усунення недоліків апеляційної скарги особисто стороною, а не її представником не є порушенням вимог ухвали суду про залишення апеляційної скарги без руху, навіть у випадку, якщо саму скаргу було подано представником

12 березня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1, в інтересах якого діє адвокат Оберемко Р. А., у справі за позовом АТ «ПУМБ» до ОСОБА_1 про стягнення кредитної заборгованості.

Суд першої інстанції позов задовольнив.

Апеляційний суд відмовив у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою ОСОБА_1, поданою адвокатом Оберемком Р. А., мотивуючи тим, що адвокат Оберемко Р. А. не додав до апеляційної скарги належним чином оформлений ордер на підтвердження права представляти інтереси ОСОБА_1, а наданий ним ордер не відповідав типовій формі, затвердженій Радою адвокатів України, виконаний не на бланку, згенерованому на офіційному вебсайті Національної асоціації адвокатів України, та не містить обов'язкових реквізитів, зокрема двовимірного штрих-коду (QR-коду) з посиланням на профайл адвоката в ЄРАУ.

Верховний Суд не погодився з висновками суду апеляційної інстанції, скасував ухвалу апеляційного суду, справу передав для продовження розгляду зі стадії вирішення питання про відкриття апеляційного провадження до суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Законодавець у чинному ЦПК України не включив представників сторін та третіх осіб до складу учасників справи позовного провадження.

Представник, який має повноваження на ведення справи в суді, здійснює від імені особи, яку він представляє, її процесуальні права та обов'язки (ч. 1 ст. 64 ЦПК України).

Подаючи апеляційну скаргу, представник сторони реалізовує відповідні права саме учасника справи, від імені якого він діє і, відповідно, такий учасник вправі безпосередньо вчиняти процесуальні дії на виконання ухвали суду про залишення апеляційної скарги без руху.

Суб'єктом права на апеляційне оскарження судового рішення є відповідач, від імені якого діяв адвокат, подаючи апеляційну скаргу, тому відповідач вправі безпосередньо усунути недоліки апеляційної скарги та вчинити дії на виконання ухвали апеляційного суду про залишення апеляційної скарги без руху.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 березня 2025 року у справі № 760/17947/23 (провадження № 61-14882св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125933077>.

8.3. Заінтересовані особи або мають бути залучені до участі у справі в окремому провадженні за ініціативою суду, або можуть вступити у справу на власний розсуд. Таким чином, суд зобов'язаний та має право залучити таку особу, якщо її інтереси можуть бути порушені під час розгляду справи. Відмова суду розглядати заяву через незалучення заінтересованої особи є порушенням норм ЦПК України

12 березня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1, в інтересах якої діє адвокат Конюшенко І. Д., у справі за заявою про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу, заінтересовані особи: Міністерство оборони України, військова частина.

На обґрунтування заявлених вимог заявник зазначала, що встановлення факту спільного проживання із загиблим необхідне для реалізації її прав на отримання грошового забезпечення, яке було нараховане, але не отримане загиблим, а також одноразової грошової допомоги, передбаченої ст. 16 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», постановою КМУ від 28 лютого 2022 року № 168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану». Стверджувала, що вона є єдиним членом сім'ї загиблого, будь-яких інших осіб, які б проживали із загиблим та вели спільне господарство на день його загибелі, немає. Вважала, що спір про право щодо виплати грошового забезпечення загиблому або одноразової грошової допомоги відсутній, оскільки вона ще не є суб'єктом отримання грошового забезпечення або соціальної допомоги.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, заяву залишив без розгляду, мотивуючи тим, що факт, про встановлення якого просить заявник, не підлягає з'ясуванню у порядку окремого провадження, оскільки при розгляді справи були встановлені обставини наявності у загиблого військовослужбовця сина, відомості про якого, його місце проживання, перебування або не перебування на утриманні батька заявниці в заяві не зазначила.

Верховний Суд не погодився з висновками судів попередніх інстанцій, судові рішення скасував, справу передав на новий розгляд до суду першої інстанції з огляду на таке.

Справи окремого провадження розглядаються судом з додержанням загальних правил, встановлених цим Кодексом, за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду (ч. 3 ст. 294 ЦПК України).

Заінтересовані особи в окремому провадженні повинні бути залучені до участі у справі також з ініціативи суду або можуть вступити у справу з власної ініціативи.

Суд з власної ініціативи має можливість залучити заінтересовану особу у справі і в залежності від встановлених обставин зробити висновки про наявність або відсутність спору про право.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 березня 2025 року у справі № 235/1547/24 провадження № 61-15665св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125843154>.

8.4. Задоволення заяви про заміну сторони правонаступником суд здійснює відповідно до норм матеріального і процесуального права, які не передбачають права суду надавати на цій стадії оцінку оспорюваним правочинам, адже це буде порушувати презумпцію їх правомірності

12 березня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ТОВ «ФК «Піфагор-Фінанс» у справі за позовом ПАТ «Банк Золоті Ворота» до ОСОБА_1, ОСОБА_2, третя особа – ФОП ОСОБА_2, про стягнення кредитної заборгованості та звернення стягнення на предмет іпотеки.

На обґрунтування заявлених вимог банк зазначав, що між ПАТ «Банк Золоті Ворота» та ФОП ОСОБА_2 було укладено кредитний договір, на забезпечення якого між банком і ОСОБА_2 укладено договір іпотеки, між банком і ОСОБА_1 – договір поруки. Внаслідок невиконання боржником умов кредитного договору виникла заборгованість.

Суд першої інстанції ухвалою залучив до участі у справі правонаступника позивача – ТОВ «ФК «Піфагор-Фінанс».

Апеляційний суд скасував ухвалу суду першої інстанції та відмовив у задоволенні заяви про заміну сторони, встановивши, що ТОВ «ФК «Піфагор-Фінанс» не є іпотекодержателем, оскільки його право не зареєстровано в Державному реєстрі речових прав, а отже, не виникло. Також суд зазначив, що товариство не набуло прав кредитора / позивача, не надало оригіналів документів, що підтверджують такі права, та фактичної передачі цих документів від банку не відбулося. Крім того, зобов'язання ОСОБА_2 перед ПАТ «Банк Золоті Ворота» були повністю виконані, що підтверджується заявами банку про припинення іпотеки.

Верховний Суд не погодився з висновками апеляційного суду, постанову скасував, ухвалу суду першої інстанції залишив в силі з огляду на таке.

Вирішуючи питання про наявність підстав для заміни учасника справи (сторони виконавчого провадження) правонаступником за відсутності обставин, що свідчать про нікчемність договору, на підставі якого подано заяву про заміну учасника правовідносин, а також відомостей щодо оспорювання або визнання недійсним цього договору у встановленому порядку, суд має керуватись принципом правомірності цього правочину, дослідивши та надавши оцінку достатності та достовірності наданих на обґрунтування заяви про заміну сторони доказів для здійснення відповідної заміни.

Задоволення заяви про заміну сторони правонаступником суд здійснює відповідно до норм матеріального і процесуального права, які не передбачають права

суду надавати на цій стадії оцінку оспорюваним правочинам, адже це буде порушувати презумпцію їх правомірності.

Суд першої інстанції обґрунтовано залучив ТОВ «ФК «Піфагор-Фінанс» як правонаступника, оскільки договори відступлення прав вимоги не були визнані недійсними, тоді як висновки апеляційного суду є передчасними, оскільки стосуються не процесуального статусу сторони, а можливих підстав для відмови у задоволенні позову відповідно до статей 12, 13 ЦПК України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 березня 2025 року у справі № 641/5791/15 (провадження № 61-7975св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125809175>.

8.5. Звільнення заявника від сплати судового збору при зверненні з позовом на підставі закону означає його звільнення від сплати такого збору на всіх етапах процесу, в тому числі й при поданні апеляційної скарги на ухвалу суду першої інстанції, постановлену в порядку розділу VI ЦПК України. Процедура розгляду заяви про визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, здійснюється відповідно до ст. 432 ЦПК України в межах єдиного провадження, де питання сплати судового збору вже було вирішене при поданні позову. Обов'язок сплати судового збору має бути або на всіх стадіях процесу, або відсутнім, якщо закон звільняє від сплати або не містить норм щодо його сплати

12 березня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 за заявою ПП «Завод Металомонтаж» про визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, у справі за позовом ОСОБА_1 до ПП «Завод Металомонтаж» про відшкодування моральної шкоди, завданої ушкодженням здоров'я.

Суд першої інстанції заяву задовольнив.

Апеляційний суд визнав апеляційну скаргу ОСОБА_1 неподаною та повернув заявнику, оскільки у визначені судом строки заявник не усунув недоліків апеляційної скарги, судовий збір не сплатив, доказів звільнення від сплати судового збору не надав.

ВС у складі КЦС скасував ухвалу апеляційного суду і направив справу до суду апеляційної інстанції для вирішення питання про відкриття апеляційного провадження, підкресливши, що суди повинні вирішувати питання судових витрат, забезпечуючи баланс між інтересами держави у стягненні судового збору та правом громадян звертатися до суду. ЗУ «Про судовий збір» регулює сплату збору, визначаючи об'єкти та процесуальні документи, за подання яких збір сплачується. Сплата судового збору має бути або на всіх етапах процесу, або взагалі відсутньою, якщо законодавство передбачає звільнення від сплати.

У цій справі позивач звернувся до суду з позовом про відшкодування моральної шкоди через травму на роботі, тобто спір виник щодо відшкодування шкоди, заподіяної ушкодженням здоров'я. Відповідно до ЗУ «Про судовий збір» позивачі у таких справах звільняються від сплати судового збору на всіх етапах процесу. Оскільки процедура розгляду заяви про визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, здійснюється в межах єдиного провадження, в якому питання сплати судового збору вже було вирішене при зверненні до суду з позовом, ОСОБА_1 є таким, що звільнений від сплати судового збору за подання апеляційної скарги на ухвалу суду першої інстанції, постановлену в порядку розділу VI ЦПК України.

Верховний Суд наголосив, що повернення апеляційної скарги із зазначених підстав не відповідає принципу розумної пропорційності між застосованими засобами та законністю цілі й порушує сутність права на доступ до суду, що з огляду на статтю 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод є недопустимим.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 березня 2025 року у справі № 185/7288/21 (провадження № 61-458св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125933075>.

9. Юрисдикційні питання

9.1. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях має здійснюватися виключно в порядку, встановленому КПК України (глава 26), а не в порядку цивільного судочинства

12 березня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до старшого слідчого відділу Новоград-Волинського відділу поліції ГУ Нацполіції у Житомирській області, Державної казначейської служби України про визнання незаконною бездіяльності при проведенні досудового розслідування у кримінальному провадженні та відшкодування моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів досудового розслідування.

Суд першої інстанції, з яким погодився й апеляційний суд, у задоволенні позову відмовив, мотивуючи тим, що позивач не довів належними і допустимими доказами факт завдання йому моральної шкоди внаслідок неналежного виконання старшим слідчим при здійсненні досудового розслідування у кримінальному провадженні процесуальних дій, а також причинно-наслідкового зв'язку між завданою йому

шкодою та діями (бездіяльністю) відповідачів, також настанням тих негативних наслідків, на які він посилався.

Верховний Суд не погодився з висновками судів попередніх інстанцій в частині вирішення позовних вимог про визнання незаконною бездіяльності при проведенні досудового розслідування у кримінальному провадженні, судові рішення в цій частині скасував та закрити провадження у справі в зазначеній частині з огляду на таке.

У порядку цивільного судочинства можуть розглядатися будь-які справи, в яких хоча б одна зі сторін є фізичною особою, якщо їх вирішення не віднесено до інших видів судочинства, а предметом позову є цивільні права, які, на думку позивача, є порушеними, оспореними чи невизнаними.

Порядок кримінального провадження на території України визначається лише кримінальним процесуальним законодавством України (ч. 1 ст. 1 КПК України).

Відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 3 КПК України кримінальне провадження – досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність.

Порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях визначає гл. 26 КПК України.

Вичерпний перелік рішень, дій чи бездіяльності слідчого та прокурора, що можуть бути оскаржені слідчому судді на етапі досудового провадження, визначений у ч. 1 ст. 303 КПК України. Скарги на інші рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора не розглядаються під час досудового розслідування і можуть бути предметом розгляду під час підготовчого провадження у суді згідно з правилами ст. ст. 314-316 цього Кодексу (ч. 2 ст. 303 КПК України).

Тобто кримінальний процесуальний закон визначає спеціальний порядок розгляду скарг, які позивач заявив за правилами цивільного судочинства.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 березня 2025 року у справі № 442/6297/22 (провадження № 61-9563св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125948089>.

9.2. **Спори щодо договорів, які стосуються розпорядження корпоративними правами (акціями), належать до юрисдикції господарських судів, навіть якщо такі договори мають цивільно-правовий характер. До корпоративних спорів також відносять справи за участю учасників, які вибули зі складу юридичної особи**

26 березня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ПАТ «Волинська гірничо-хімічна компанія» у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ТОВ «Регістр Інфо» про визнання договору купівлі-продажу цінних паперів недійсним.

Суд першої інстанції у задоволенні позову відмовив.

Апеляційний суд скасував рішення районного суду, ухвалив нове судове рішення про задоволення позову.

Верховний Суд не погодився з висновками судів попередніх інстанцій, судові рішення скасував, провадження у справі закрити з огляду на таке.

У ч. 1 ст. 20 ЗУ «Про акціонерні товариства» передбачено, що акція товариства посвідчує корпоративні права акціонера щодо цього акціонерного товариства.

Господарським судам підвідомчі справи, що виникають з корпоративних відносин у спорах між юридичною особою та її учасниками (засновниками, акціонерами, членами), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи, пов'язаними із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності такої особи, правами та обов'язками учасників (засновників, акціонерів, членів) такої особи, крім трудових спорів (п. 4 ч. 1 ст. 12 ГПК України).

За змістом статей 1, 2, 12 ГПК України, з урахуванням приписів ст. 167 ГК України, спори у справах, які виникають з корпоративних відносин між учасниками товариства, у тому числі й тих, які вибули, щодо визнання недійсними рішень загальних зборів учасників товариства, змін до статуту товариства, а також договору купівлі-продажу частки у статутному капіталі товариства є господарсько-правовими і підлягають розгляду за правилами господарського судочинства

Корпоративним є спір щодо створення, діяльності, управління та припинення юридичної особи – суб'єкта господарювання, якщо стороною у справі є учасник (засновник, акціонер, член) такої юридичної особи, у тому числі й той, який вибув.

Спір про визнання недійсним укладеного договору щодо розпорядження акціями виник з корпоративних правовідносин і має розглядатися за правилами господарського судочинства.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 26 березня 2025 року у справі № 106/6179/13 (провадження № 61-4319св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126328297>.

9.3. Спір між міською радою та фізичною особою – підприємцем про усунення перешкод у розпорядженні земельною ділянкою і знесення кіоску, який використовується відповідачкою в підприємницькій діяльності, підлягає розгляду в порядку господарського судочинства

19 березня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу фізичної особи-підприємця ОСОБА_1, яка підписана адвокатом Гораль В. Р., у справі за позовом Львівської міської ради до ОСОБА_1 про усунення перешкод у розпорядженні земельною ділянкою.

Суд першої інстанції у задоволенні позову відмовив.

Апеляційний суд скасував рішення районного суду, ухвалив нове рішення, яким позов задовольнив, мотивуючи тим, відповідач використовує земельну ділянку без належних правових підстав.

Верховний Суд не погодився з висновками судів попередніх інстанцій, судові рішення скасував, провадження у справі закриті з огляду на таке.

Фізична особа, яка є власником, зокрема нерухомого майна, має право використовувати його для здійснення підприємницької діяльності; вирішення питання про юрисдикційність спору за участю ФОП залежить від того, виступає чи не виступає фізична особа як сторона у спірних правовідносинах суб'єктом господарювання та чи є ці правовідносини господарськими.

Згідно з відомостями з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань відповідач зареєстрована як фізична особа-підприємець.

Отже, у цій справі спір між міською радою та фізичною особою – підприємцем про усунення перешкод і знесення кіоску, який використовується відповідачкою в підприємницькій діяльності, не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства, а має розглядатися в порядку господарського судочинства.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 19 березня 2025 року у справі № 464/5445/23 (провадження № 61-137св25) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126182532>.

10. Спори щодо розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи ДВС

10.1. Приватний виконавець має право відкрити виконавче провадження за місцезнаходженням майна боржника, яке зазначене у виконавчому документі та знаходиться у виконавчому окрузі, де здійснює свою діяльність виконавець, незалежно від того, чи перебуває це майно у власності боржника на момент відкриття виконавчого провадження

19 березня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_1, яка подана представником ОСОБА_2 у справі за скаргою ОСОБА_1 на дії приватного виконавця виконавчого округу Київської області Сидорчука А. А., заінтересована особа – АТ «ОТП Банк».

Скаргу мотивовано тим, що на підставі виконавчого листа про звернення стягнення на майно боржника, зазначивши, що на території виконавчого округу приватного виконавця відсутнє майно, яке йому належить, виконавчий документ мав бути повернений стягувачу без прийняття до виконання. Також матеріали справи не

містять постанови про заміну сторони виконавчого провадження у зв'язку зі зміною найменування юридичної особи, хоча стягувач у своїй заяві просив винести відповідну постанову.

Суд першої інстанції частково задовольнив скаргу, зазначивши, зокрема, що на момент відкриття виконавчого провадження у боржника не було майна на території виконавчого округу приватного виконавця, що підлягає стягненню, тому постанова приватного виконавця про відкриття виконавчого провадження є протиправною і підлягає скасуванню.

Апеляційний суд скасував ухвалу суду першої інстанції, ухвалив нове рішення, яким залишив скаргу без задоволення, зазначивши, що рішення суду на підставі якого було видано виконавчий документ, набрало законної сили, тому підлягає обов'язковому виконанню. У виконавчому листі зазначено конкретне майно боржника, що розташоване у межах виконавчого округу приватного виконавця, що відповідає вимогам закону. Належність цього майна іншій особі на момент подання виконавчого листа не є передбаченою законом підставою для неприйняття виконавчого листа до виконання та повернення його стягувачу.

Верховний Суд погодився з висновками апеляційного суду щодо відсутності правових підстав для задоволення скарги про визнання незаконною та скасування постанови приватного виконавця про відкриття виконавчого провадження, виклавши мотивувальну частину постанови, в межах її оскарження, в редакції цієї постанови з огляду на таке.

Якщо рішення суду, на підставі якого виданий виконавчий лист, набрало законної сили, на час пред'явлення виконавчого листа до виконання не скасовано, а виконавчий лист не визнаний судом таким, що не підлягає виконанню, приватний виконавець не має правових підстав для повернення виконавчого документа стягувачу.

У разі коли у виконавчому листі зазначено майно боржника, на яке слід звернути стягнення, та вказано, що це майно знаходиться на території виконавчого округу, де здійснює свою діяльність приватний виконавець, то вимоги щодо територіальної компетенції виконавця дотримані. Те, що майно на час подання виконавчого листа до виконання фактично не належить боржнику, не є підставою для неприйняття виконавчого листа до виконання та повернення його стягувачу на стадії вирішення питання про відкриття виконавчого провадження.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 19 березня 2025 року у справі № 372/3539/23 (провадження № 61-5503св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126088352>.

Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). Рішення, внесені до ЄДРСР, за березень 2025 року / Упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного цивільного суду департаменту аналітичної та правової роботи / Відпов. за вип.: суддя ВС у КЦС, секретар Пленуму ВС, канд. юрид. наук, доцент Д. Д. Луспеник. Київ, 2025. – 44 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 @supremecourt_ua

 t.me/supremecourtua

 x.com/supremecourt_ua

 so.supreme.court.gov.ua